

УДК 37(09):355.674(430)-054.65(477)''1915/1917''

Єлизавета Мозохіна

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ СПРАВИ У ТАБОРІ ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ ВЕЦЛЯР (НІМЕЧЧИНА) у 1915-1917 рр.

У статті розглянуто деякі аспекти налагодження просвітницької роботи у таборі полонених українців Вецляр у Німеччині. Аналізується процес створення освітніх гуртків та організацій, простежено діяльність табірних шкіл грамоти.

Ключові слова: Союз визволення України, просвітницька робота, школи грамоти, табірні організації, бібліотека, освіта.

Дана проблема ще не була об'єктом спеціального комплексного історичного дослідження. Вивчалися лише окремі аспекти функціонування освітніх осередків громади полонених українців у таборі Вецляр. Однією з перших спроб реконструкції їх діяльності став спомин П.Лисецького, який друкувався (з продовженням) на шпальтах найавторитетнішого видання Союзу визволення України [11, С. 36] У другій половині 1990-х рр. до вивчення цих та суміжних сюжетів звернувся в низці своїх публікацій І.Срібняк [13, С. 441-443; 14; 15]. Особливості налагодження освітньої роботи в середовищі полонених українців у таборі Вецляр також вивчались Л.Кривошеєвою, яка в рамках свого дисертаційного дослідження проаналізувала специфіку функціонування табірних шкіл та курсів [10]. Для підготовки цієї статті було використано матеріали фонду № 4382 Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, які містять важливі документи, що ілюструють діяльність освітніх курсів, гуртків та інституцій табору Вецляр.

Підґрунтя для проведення національно-патріотичної роботи у Вецлярі було покладено д-ром Р.Смаль-Стоцьким, який розпочав свою діяльність серед полонених українців цього табору у вересні 1915 р. Тоді ж було створено й спеціальний орган, що керував налагодженням культурно-просвітницької роботи у таборі – «Просвітній Відділ СВУ». Як згадував один з членів Просвітнього відділу П.Лисецький, вже «з початком другого року війни починає таборове життя прибирати інший зміст, як до того часу». Деякі полонені «щоб прогнати буденщину, находять яку не будь книжку й читають одинцем, передаючи її з рук до рук».[4]

У свою чергу, цей природний потяг вояків-українців до поповнення своїх знань, призвів до виникнення невеликих гуртків, де полонених об'єднували «читання й виміна власних думок». Маючи на меті залучити до цих гуртків більший загальний полонених, члени Просвітнього відділу у кінці вересня 1915 р. засновують у Вецлярі табірну читальню та курси для неписьменних, організують виклади української та німецької мов [17, арк. 24]. А вже на початку жовтня 1915 р. у Вецлярі була заснована перша табірні організація полонених – «Кружок таборової інтелігенції», до складу якого увійшло лише 15 національно-свідомих вояків-українців [11, С. 37].

Члени гуртка поставили собі за мету, насамперед, організувати в таборі народну школу, де мали вчитися як неграмотні, так і ті полонені, що вже мали початки освіти. Невдовзі, дякуючи допомозі німецької комендатури табору, це завдання було успішно здійснено – вже на кінець жовтня у школі нараховувалося 70-90 чол. Серед предметів, що викладалися у школі, були грамота (абетка, рахунок, письмо), арифметика, українська література, історія, початковий курс німецької мови [21, арк. 16-19].

Порівняно невелика кількість учнів пояснювалася тим, що, за словами П.Лисецького, більшість полонених вважало школу «за політичну кузню, де все говорилося і толкувалося проти Росії - її царя, а хто ходив до школи, той вже був «христородавець» – так називали учеників, які носили на лівій руці нашитий червоний хрест як відзнаку». До того ж в таборі серед полонених було чимало колишніх царських урядовців - поліцаїв, жандармів, чиновників. Для полонених не було таємницею, що дехто з них записував номери (кожен полонений мав на рукаві наше число й батальйон) вояків, які відвідували школу, з тим щоб при слушній нагоді передати їх імена російській контррозвідці. Серйозно непокоїло полонених і те, що у цьому випадку могли постраждати і їх родини в Росії [11, С. 37].

Проте, незважаючи на всі труднощі й перешкоди, число учнів постійно збільшувалося. Вже в грудні 1915 р. було відкрито другий відділ для «науки грамоти», де навчалось 65–90 чол. За проханнями полонених у школі почалося викладання таких предметів як медицина (викладав полонений фельдшер), географія; крім того, силами полонених (колишніх агрономів) були

організовані курси сільського господарства. Чисельність учнів школи на кінець 1915 р. становила близько 200 чол. [19, арк. 3].

Ще одним освітнім осередком у Вецлярі була табірна бібліотека, що почала діяти з жовтня 1915 р. Тільки за перший місяць її діяльності до бібліотеки звернулося 2504 чол. Особливою популярністю серед полонених користувався «Кобзар» Т.Шевченка, який «мандрував з бараку в барак» [20].

Збільшення обсягу культурно-освітньої та національно-виховної роботи в таборі вимагало надання цьому процесові організованого й планомірного характеру. Наприкінці листопаду 1915 р. спільним рішенням «Просвітнього Відділу СВУ» та активу полонених було визначено, що «Кружок таборової інтелігенції» (пізніше – «Просвітня Секція») безпосередньо керуватиме народною школою та всіма освітніми курсами й викладами, вечірніми читаннями; здійснюватиме нагляд за читальною й бібліотекою.

20 грудня 1915 р. на зборах 28 активістів табору було ухвалено рішення про заснування Соціального гуртка - першої постійно діючої просвітньої організації в таборі [17, арк. 37]. Завданням гуртка було ознайомлення полонених з різними суспільно-політичними й національними проблемами сучасного життя. З цією ціллю товариство двічі на тиждень влаштовувало читання рефератів (з наступним їх обговоренням) або виклади, з якими виступали члени секції. Необхідні матеріали для підготовки рефератів надавала табірна бібліотека. Широкий загаль полонених поставився позитивно до нової організації, внаслідок чого чисельність Соціального гуртка постійно зростала: якщо на 20 грудня 1915 р. він нараховував 28 членів, то на кінець лютого 1916 р. – 82 чол., на 1 квітня 1916 р. – 106 чол. [17, арк. 37–38].

9 квітня 1916 р. Соціальний гурток було реорганізовано в товариство «Воля» [9], завданням якого було громадсько-національне виховання полонених. Починаючи з липня 1916 р. товариство «Воля» влаштовує «політичні віча під голим небом», на яких збиралося близько 2000 полонених. 3 грудня товариство щосереді проводило збори в «Народному домі». Про масштаби діяльності «Волі» свідчать такі цифри: за 1916 р. на загальних сходах всіх губернських відділів було зачитано 62 реферати; відбулося 12 загальних зборів, 15 політичних віч. На 3 грудня 1916 р. чисельність товариства становила 176 членів [17, арк. 39].

25 травня 1916 р. заходами «Просвітнього відділу СВУ» було утворено Просвітню громаду, яка 15 червня була перейменована на Просвітню секцію. Метою цієї організації було «ширити між масою просвітньо-національну свідомість, провадити організаторську діяльність в практиці і привчати до громадського способу життя» [17, арк. 12]. Для реалізації цієї мети Просвітня секція ставила перед собою завдання заснування таборової школи, влаштування публічних концертів та святкових вечорів, організацію курсів, проведення агітації по блоках. Головою секції було обрано Мочульського, заступником - Бахіра; спочатку секція нараховувала 22 члени.

У жовтні 1916 р. розпочався новий період у діяльності Просвітньої секції – вона була реорганізована у «Просвітню громаду імені М.Драгоманова» на чолі з полоненим Мочульським. Статут визначив головну мету Просвітньої громади – «ширити загальну освіту та національну свідомість між полоненими українцями у таборі Вецляр» [17, арк. 13].

Діяльність «Просвітньої громади ім.М.Драгоманова» полягала в: 1) у об'єднанні всіх спроможних до проведення просвітньої праці полонених, 2) в організації курсів з усіх галузей людських знань, 3) влаштуванні курсів для неписьменних, 4) заснуванні народної школи, 5) проведенні просвітніх віч, концертів, 6) утриманні таборової та мандрівних бібліотек, поширенні серед полонених українських книжок та просвітніх видань [17, арк. 13].

Заснування у Вецлярі «Просвітньої громади» дозволило активізувати й освітню роботу серед полонених, зокрема у трикласній табірній школі. Внаслідок значної кількості учнів, перший клас школи поділявся на два відділи («а» і «б»), де полонених вчили грамоті, рахункам (арифметиці), співу, читанню і німецькій мові (початковий курс); у другому класі полонені разом з поглибленням своїх знань з означених предметів вивчали українську мову й проходили вищий курс німецької мови. У третьому класі до вказаних предметів додавалися природознавство, географія та історія України, геометрія, всесвітня історія й географія, хімія і фізика (вчителі - полонені Деревяженко, Ярмоленко, Ступак). У цих класах полонені продовжували студіювати українську та німецьку мови. Крім того, існували курси вільних слухачів з бухгалтерії, географії, біології, політичної економії, історії, німецької мови (лектори – Б.Лепкий, О.Терлецький, В.Пачовський, Б.Кордуба, П.Лисецький). Долаючи різні труднощі (зокрема - нестачу підручників, «Народня школа» успішно продовжувала свою діяльність, нараховуючи у березні-квітні 1916 р. 200 постійних учнів та біля 100 «курсистів» [17, арк. 26].

Початок жнив призвів до тимчасового припинення роботи школи за відсутності учнів. Цей час було використано для реорганізації праці й структури школи, яка була здійснена у листопаді-грудні 1916 р. за допомогою полонених – посланців з фрайштадського табору, які мали чималий досвід проведення культурно-освітньої справи. Було створено 4-й клас, подовжено тривалість занять до 4-ї години. Курс вільних слухачів лишився як 5-й клас.

Навчання в школі було відновлено у кінці листопада 1916 р. силами шістнадцяти вчителів, а число учнів досягло вже 300-350 чол. Була відкрита і школа в табірному шпиталі (лазареті), де навчалось ще 60-70 чол. Студії в школі тривали до кінця березня 1917 р., коли вони були знов припинені через від'їзд полонених на сільськогосподарські роботи. За 13 місяців своєї діяльності (до квітня 1917 р.) табірна «Народня школа» здійснила випуск 2323 учнів, ще 560–600 чол. вивчилися грамоті (вміли читати й писати українською мовою), скінчивши тільки перші класи школи [11, С. 99]. Це мало великий вплив на робітничі команди, бо випускники школи у свою чергу також розпочинали навчати своїх товаришів грамоті.

Згадуючи цей період історії розвитку української громади у Вецярі В.Лисецький писав: «Табір ріс як на дріжджах. Школи, від початкової до людогого університету, часопис «Громадська Думка», агрономічні курси, крамниця, книгарня. [...] Лепкий оснував «кустарню» - два великі бараки, в котрих була рисункова саля, гончарня, токарня, столярня, робітня музичних інструментів тощо.» [11, 99]. Члени Просвітнього відділу В.Пачовський (провадив редакційну секцію), О.Є.Турула (навчав музиці й співам), Р.Перфецький (займався справами табірною товариства «Січ») вносили новий струмінь у табірне життя. А влітку 1916 р. заходами «Просвітнього відділу СВУ» було влаштовано проведення спеціального курсу національного виховання («Курсу ім.Т.Шевченка»), який складався з трьох частин і власне доповнював вищий курс початкової освіти в народній школі. У вересні 1916 р. у таборі були відкриті курси т.зв. «мужів довір'я», що мали завданням «навідувати своїх товаришів на робітничих командах і нести туди просвітньо-організаційну роботу» [18, арк. 11]. Кожною табірною організацією на ці курси були делеговані полонені, які приймали активну участь у національному вихованні своїх товаришів. На курсах викладалися ті ж предмети, що і в народній школі; разом з тим полонені отримували досвід публічних виступів перед аудиторією шляхом підготовки рефератів з окремих тем з подальшим їх обговоренням на заняттях. Курс тривав 1,5-3 місяці, відвідувало його пересічно 80-130 чол. [18, арк. 11].

У «Народньому Домі» увечері продовжувалися регулярно влаштовуватися читання рефератів з подальшим їх обговоренням. «Просвітній Відділ СВУ» виносив на обговорення доволі широке коло проблем – серед тем рефератів були: культура й цивілізація, розвиток людства, законодавчий устрій держав, виборче право, земельне питання в Росії та Україні та багато ін. Ці вечірні виклади відвідувало до 400-500 чол. Проте, досить значна частина полонених продовжувала уникати участі як у вечірніх читаннях, так і в інших просвітніх заходах табірних організацій. Маючи на меті охопити якнайширший загальний полонених, «Просвітній Відділ СВУ» разом з табірними товариствами ще на початку 1916 р. надсилали до кожного бараку своїх представників для проведення читань, маючи на меті переконати полонених у важливості просвіти для народу та необхідності боротьби за свої національні права [11, С. 99-100]. Крім цього кожне товариство влаштовувало читання й виклади для своїх членів та всіх бажаючих, на яких також підносилися суспільно-політичні та національні проблеми.

На початку 1916 р. відбулися зміни в організаційному житті табору. В лютому було створено загальнотабірний орган «Генеральна Рада», до складу якого увійшли (за посадою) всі старші блоків і бараків, члени управ всіх існуючих табірних організацій та члени «Просвітнього Відділу СВУ». «Генеральна Рада» мала об'єднати діяльність всіх табірних інституцій та посилити їх вплив на полонених. Це була спроба створити своєрідне загальнотабірне представництво, залучаючи, таким чином, полонених до активної участі у табірних справах. Щотижнево «Генеральна Рада» проводила свої засідання, на яких вирішувалися всілякі адміністративні справи. Однак, реальна влада продовжувала залишатися в руках «Просвітнього Відділу СВУ», члени якого мали вирішальний вплив на всі рішення «Ради». Внаслідок цього «Генеральна Рада» не набула значення загальнотабірної інституції та не користувалася авторитетом серед широкого загалу полонених.

Навесні 1916 р. табірні організації чисельно збільшилися, їх структура стала більш досконалою. Почався процес їх реорганізації у товариства, які діяли на підставі власних статутів. Упродовж лютого-квітня 1916 р. у таборі постали «Товариство ім.М.Лисенка» (колишнє "Товариство співаків і музикантів"), Товариство «Воля» ("Соціальна Секція"), Товариство «Сільський Господар»

(«Товариство агрономів»), "Видавниче товариство ім.Б.Грінченка" («Пресова секція»), "Просвітня Громада ім.М.Драгоманова" («Просвітня Секція») та ін. [2, 5, 6, 8].

Маючи нечисельний склад (77 чол. – на 1 березня 1917 р.), Просвітня Громада ім. М.Драгоманова цілком перебрала на себе проведення просвітньої роботи в таборі, відповідаючи за стан та нормальне функціонування всіх табірних шкіл і курсів. Безпосередньо роботою 5-ти класної табірної школи керував «Учительський гурток» Громади, який для підготовки достатньої кількості викладачів освітніх закладів табору Громада влаштував т.з. «вчительські курси» [1, 3]. Члени Просвітньої Громади готували проведення загальнотабірних політичних зборів, призначали референтів для культурно-освітньої роботи в окремих бараках. У товаристві об'єдналася найсвідоміша та найбільш активна частина полонених, вона мала вирішальний вплив на прийняття всіх рішень у таборі. Дбала Громада і про збільшення книжкового фонду табірної бібліотеки, головними джерелами поповнення якого були надходження від СВУ, приватних жертводавців та купівля книжок в українських книгарнях [22, арк. 1-2].

Ці надходження дозволили створити значний бібліотечний фонд книжок різного змісту (белетристика, релігійні, соціальні, наукові брошури та значна кількість підручників). Послугами табірної бібліотеки користувалися всі товариства, які поза цим мали свої власні невеличкі збірки книжок. Зазначимо, що за 1916 р. полоненими було випозичено 4113 різних книжок, а тільки за січень-лютий 1917 р. – біля 2000 і ще 1000 книжок було відправлено на робітничі команди [11, С. 118].

З практичною роботою в полі, городі й садку полонених знайомило товариство «Сільський Господар». Початки його діяльності сягають кінця 1915 р., коли провід української громади у Вецлярі вирішив заснувати курси з сільського господарства. У таборі перебувало кілька агрономів за фахом, та й полонені (у переважній більшості - колишні селяни) прагнули отримати хоча б початкові знання в галузі агрономічних наук. Без зволікань в програму зимових (1915/1916 рр.) викладів для полонених були внесені необхідні зміни, які уможливили читання лекцій по садівництву, городництву, кооперації та ін. Але ці лекції відбувалися рідко і нерегулярно.

Тільки навесні 1916 р., коли заходами «Просвітнього Відділу СВУ» від німецької комендатури було отримано окремих барак для занять, виклади набули більш систематичного характеру. Дякуючи сприянню комендатури табору та школи господарства м.Вецляр, агрономічні курси отримали зразки добрив та необхідні таблиці й карти. Після цього лекції почали читатися за такими темами: сільське господарство, скотарство, бджільництво, господарська хімія, природа. Також щотижнево проводився загальний семінар, на якому виступали з рефератами полонені з різних губерній України. На лекціях і семінарах були при сутні від 50 до 300 слухачів, що залежало головним чином від наявності в таборі полонених. Успіх викладів призвів до того, що за ініціативою полонених було засноване товариство «Сільський Господар». 1 липня 1916 р. перші збори товариства (у кількості 65 чол.) прийняли статут організації. Впродовж кількох місяців товариство збільшилося до 246 чол. [17, арк. 61].

Управа товариства своїм головним завданням вбачала подальше проведення господарських курсів для теоретичної підготовки слухачів, але разом з цим готувалось започаткувати і практичні виклади. Від комендатури табору було отримано ділянку землі (площею у 158,8 кв. сажень), на якій було закладено зразково-дослідне поле. У кінці 1917 р. майно товариства складалося з бібліотеки агрономічної літератури (250 книг українською і російською мовами), що були надіслані СВУ і частки «Руським Комітетом Червоного Хреста»; всіляких приладів для обробки овочів і фруктів; необхідного обладнання для класів; ферми по розведенню кроликів та ін. Це дозволяло товариству успішно проводити курс теоретичного і практичного навчання, даючи полоненим основи агрономічних знань [9].

У кінці 1916 р. у Вецлярі постали два товариства, які з часом почали відігравати провідну роль у всьому табірному житті – товариства «Січ» і «Самостійна Україна». Головним завданням «Самостійної України» було налагодження культурно-просвітньої роботи в робітничих командах. До її складу входили тільки виборні члени всіх табірних товариств, що були делеговані туди рішеннями загальних зборів організацій [17, арк. 30-32]. І якщо раніше (у 1915-1916 рр.) вся просвітня робота, обмежувалася лише табором, то з початком 1917 р. вона поширюється і на робітничі команди, де перебувало 11-12 тис. полонених. В різний час «Самостійна Україна» нараховувала від 28 до 52 чол., але незважаючи на таку обмежену кількість, товариство охоплювало своїм впливом практично всі робітничі команди [12, с. 132].

Наполегливі зусилля членів товариства «Самостійна Україна» поступово утвердили більшість полонених у думці, що табірні інституції дбають про них, намагаючись поліпшити їх тяжке й буденне

життя у робітничих командах. Вони почали з більшою довірою ставитися до української табірної організації - вже самі полонені зі складу робітничих команд зверталися з проханнями частіше надсилати до них представників табору - т.зв. «мужів довір'я». З незалежних від товариства причин неможна було збільшувати число своїх членів, проте, дякуючи сприянню німецької комендатури, «Самостійна Україна» один-два рази на місяць відряджала «мужів довір'я» до кожної робітничої команди. Відвідавши команду, вони залишали там кілька книжок для загального читання, які потім передавалися з команди в команду. Ця практика виявилася досить ефективною: з робітничих команд до табору почали надходити листи й гроші з проханням надіслати книжки різного змісту з табірної книгарні. В цих обставинах Генеральна Старшина табору прийняла рішення піти на зустріч полоненим, створивши т.зв. «мандрівні бібліотеки» з 5-10 книжок, що мали надсилатися до команд на 2-4 тижні. Найбільш популярними серед полонених були «Українське військо» І.Крип'якевича, «Як жив український народ» М.Грушевського, «Географія України» С.Рудницького, «Кобзар» Т.Шевченка і «Календар полонених Українців у Фрайштадті «Розвага» на 1916-1917 роки».[4] Після цього терміну «бібліотечка» передавалася іншій команді - і так декілька разів книжки потрапляли до рук багатьох полонених. Про загальні масштаби цієї акції дає приблизне уявлення той факт, що тільки впродовж 1917 р. на робітничі команди було надіслано 1126 «мандрівних бібліотек» [11, С. 132].

Не припинялася культурно-освітня робота і в таборі: школу грамоти постійно відвідувало 200-250 чол.; була заснована початкова школа у шпиталі; діяли т.зв. «Просвітньо-національні курси» для полонених, що вже мали початкову освіту. Тривала діяльність «Просвітньої Громади» і в окремих бараках, де влаштовувалися читання і реферати, проводилися віча.

На початок 1917 р. у таборі нараховувалося близько 1500 чол. свідомих українців, при чому тільки 250 чол. постійно мешкали у таборі, решта перебувала у складі робітничих команд поза ним. Незважаючи на те, що в таборі залишалися найсвідоміші та найдіяльніші полонені, вецлярська українська громада в цей період не відзначалася активністю. Апатія, за словами О.Терлецького, особливо посилилася у кінці лютого 1917 р., що почасти пояснювалося «несподівано острою зимою і лихою їжею в таборі. [...] Наші полонені проживали в таборі, у голоді й холоді, а це відбирало їм енергію до праці». В таких обставинах вибух революції в Росії був немов «електричною струєю, яка зелектризувала наших полонених у Вецлярі й випроводила їх з апатії.» [16, С. 6-8].

На кошти полонених утримувалась і Школа ім. Вецлярського табору (65 учнів) у с.Ворокомель на Волині. На прохання української Шкільної Ради у м.Білій повідомлення про це було вміщено у табірному часопису: «хай [полонені] знають та любуються своєю квіткою - рідною школою, яка пишається за їх невтомну працю під час перебування у полоні» [7].

У Вецлярі вперше з усіх українських таборів в Німеччині була проведена організаційна реформа, внаслідок якої виборним органам полонених було передано провід над всією культурно-просвітньою роботою в таборі. Слід також відзначити, що культурно-просвітня робота у таборі провадилася, значною мірою, на кошти, що були отримані від діяльності табірних інституцій. Полонені українці Вецлярю брали активну участь у благодійницькій діяльності, підтримуючи своїми коштами українське шкільництво на окупованих волинських землях.

Завдяки заходам Союзу визволення України у царині організації національного шкільництва у Вецлярі створився потужний український рух, а значна кількість полонених українців цього табору пізніше взяли активну участь у державотворчих процесах в Україні.

Джерела та література:

1. Громадська думка. – 1917. – 1 лютого. – Ч.6(53).
2. Там само. – 20 лютого. – Ч.10(57).
3. Там само. – 1 березня. – Ч.12(59).
4. Там само.. – 8 квітня. – Ч.20(67).
5. Там само. – 19 квітня. – Ч.23(70)
6. Там само. – 10 травня. – Ч.29(76)
7. Там само. – 1 листопада. – Ч.75(122).
8. Там само. – 25 листопада. – Ч.82(129).
9. Діяльність товариства "Сільський Господар" у таборі полонених українців у Вецлярі // Громадська Думка. - 1917. - 27 січня. - Ч.8(147).
10. Кривошеєва Л.М. Національно-просвітня діяльність Союзу визволення України в таборах військовополонених українців (1914–1918 рр.) / Л.М. Кривошеєва. Дис. на здобуття наук. ступеня

канд. іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України, Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2009. – С.95-112.

11. Лисецький П. Як виглядає просвітно-організаційне життя в українському таборі у Вецлярі // Вістник політики, літератури й життя / П. Лисецький. – Відень, 1918. –20 січня. – Ч.3(186).

12. Лисецький П. Як виглядає просвітно-організаційне життя в українському таборі у Вецлярі // Вістник політики, літератури й життя / П. Лисецький. – Відень, 1918. –3 березня. – Ч.9(192). – С.132.

13. Срібняк І.В. З історії культурно-просвітницької діяльності полонених українців у таборі Вецляр (Німеччина) в 1915 р. / І.В. Срібняк // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми та прогнози на порозі ХХІ століття: Тези п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ-Чернівці, 22-25 травня 1997 р.). – Київ-Чернівці, 1997. – Ч.2. – С.441-443.

14. Срібняк І.В. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914-1920 рр.) / І.В. Срібняк. – К., 1999. – 296 с.

15. Срібняк І.В. Табір полонених українців у Вецлярі (Німеччина) у 1915-1917 рр. / І.В. Срібняк // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». – К., 1998. – Вип.2. – С.38-57.

16. Терлецький О. Як полонені Українці у вецлярському таборі привітали революцію в 1917. році? / О. Терлецький // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1932. – С.6-8.

17. ЦДАВО Центральный державный архив вищих органів влади і управління (далі - ЦДАВО України), ф.4382, оп.1, спр.1

18. Там само, спр.3, арк.11

19. Там само, спр.5, арк.3.

20. Там само, спр.17, арк. 17-22

21. Там само, спр.23, арк.16-19.

22. Там само, спр.30, арк.1-12.

Елизавета Мозохина

**ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СФЕРЫ В ЛАГЕРЕ
ВОЕННОПЛЕННЫХ УКРАИНЦЕВ ВЕЦЛЯР (ГЕРМАНИЯ)
В 1915–1917 гг.**

В статье рассмотрено некоторые аспекты налаживания просветительской работы в лагере военнопленных украинцев Вецляр в Германии. Анализируется процесс создания образовательных кружков и организаций, прослежено деятельность лагерных школ грамоты.

Ключевые слова: *Союз освобождения Украины просветительская работа, школы грамоты, лагерные организации, библиотека, образование*

Elizaveta Mozokhina

**FROM HISTORY of DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL
SPHERE IN THE PRISONER-OF-WAR CAMP
OF UKRAINIANS VETSLYAR (GERMANY) IN 1915–1917**

The article deals with some aspects of providing the educational activity among Ukrainian prisoners of the war camp of Vetslyar in Germany. It has been analyzed the process of creating of educational groups and organizations. The activity of the war camp schools have been studied.

Keywords: *The Union of Ukrainian Liberation, educational work, grammar school, camp organizations, library, education*

УДК 94 (47 + 410):316.653"1914/1918"

Лілія Сеніна

**БРИТАНСЬКЕ РУСОФІЛЬСТВО ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЯК ЗРАЗОК
ЗВОРОТНОГО НАПІВОРІЄНТАЛІЗМУ**

Стаття виконана в рамках держбюджетної теми №4-2012 «Російська імперія у ХІХ – на початку ХХ ст.: механізми взаємодії влади та суспільства (Регіональний аспект)», яка розробляється